

Ὑμνογραφικὲς ἀναφορὲς στὴν ἐξορία τοῦ Ἰωάννη τοῦ
Χρυσοστόμου.

Μαρία Χρόνη – Βακαλοπούλου
Ὑποψήφια διδάκτωρ Βυζαντινῆς Φιλολογίας
Τμῆμα Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν.

Ἡ ποιητικὴ ἀφήγηση τῶν γεγονότων τῆς ζωῆς τῶν ἁγίων ἀποτελεῖ βασικὸ γνῶρισμα τῶν περισσοτέρων ἐκκλησιαστικῶν ποιητῶν. Γιὰ τὸν Ἰωάννη Χρυσόστομο τὸ γεγονός στὸ ὁποῖο ἀναφέρονται οἱ περισσότεροι ὕμνογράφοι, εἶναι αὐτὸ τῆς ἐξορίας του, διακρινόμενο σὲ δύο πράξεις: Τὴν πορεία τοῦ ἁγίου πρὸς τὴν ἐξορία καὶ τὴν ἐπάνοδο τοῦ σκηνώματός του στὴν Κωνσταντινούπολη. Ἡ πρώτη πράξη περιγράφεται κυρίως στὰ κείμενα ποὺ συνθέτουν τὶς ἀκολουθίες τῆς 13ης Νοεμβρίου, ἡμέρα μνήμης τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Ἡ δευτέρη πράξη, αὐτὴ τῆς ἐπανόδου τοῦ σκηνώματος, ἀποτελεῖ τὸν κεντρικὸ θεματικὸ ἄξονα τῶν ὕμνογραφικῶν ἔργων ποὺ συνθέτουν τὶς ἀκολουθίες τῆς 27ης Ἰανουαρίου, κατὰ τὴν ὁποία τιμᾶται ἡ ἀνακομιδὴ τῶν λειψάνων τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως¹.

Ἡ ἐξορία, ὅπως εἶναι φυσικὸ, λαμβάνει διαστάσεις μαρτυρίου, ὥστε νὰ θεωρεῖται ὁ ἅγιος ἰσοστάσιος τῶν μαρτύρων, ἐνῶ ἡ ἐπάνοδος, μὲ ὅλα τὰ γεγονότα ποὺ τὴν συνοδεύουν, ἀποτελεῖ τὴν πλήρη δικαίωση τῶν ἀγῶνων του καὶ εἶναι οὐσιαστικὰ ἡ ἐπίσημη ἀνακήρυξή του σὲ ἅγιο μὲ τὴν ἐτυμηγορία τοῦ λαοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Στόχος τῆς παρούσας μελέτης ὑπῆρξε ἡ καταγραφή ὅλων τῶν ὕμνογραφικῶν ἀναφορῶν περὶ τὴν χρυσοστομικὴ ἐξορία, ἡ συνοπτικὴ παρουσίαση τοῦ περιεχομένου τῶν ἔργων, μέσα στὰ ὁποῖα περιλαμβάνονται οἱ ἀναφορὲς αὐτές, καὶ τέλος ἡ ἐξαγωγή συμπερασμάτων ποὺ ἀφοροῦν γενικότερα τὴν σχέση τῆς ὕμνογραφίας μὲ τὴν ἀγιολογία. Ἔτσι μελετήθηκαν διεξοδικὰ τὰ ὕμνογραφικὰ κείμενα ποὺ περιλαμβάνονται στὰ *Μηναῖα*² καὶ οἱ

¹ Βλ. *Μηναῖο Ἰανουαρίου*, τ. Ε', Ρώμη 1896, σ. 387.

² *Μηναῖα*, τ. Γ' καὶ Ε', Ρώμη 1889 καὶ 1896.

ασματικοὶ κανόνες πού εἶναι ἐκδεδομένοι στὰ *Analecta Hymnica Graeca*³ καὶ εἶναι ἀφιερωμένοι στὸν Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο.

Ἐνδεικτικὰ καταγράφονται στὴν παρούσα μελέτη καὶ ὀρισμένες ἀναφορὲς πού ἐντοπίστηκαν σὲ ἐκδεδομένους Ὑμνοὺς τοῦ Ρωμανοῦ Μελωδοῦ καὶ ἄλλων μεταρωμανικῶν ποιητῶν⁴. Συγχρόνως ἐρευνήθηκε ὁ βίος τοῦ Χρυσοστόμου, ὅπως παραδίδεται ἀπὸ τὶς πηγές, κυρίως τὰ συναξάρια καὶ τὶς ἐπιστολές τοῦ ἰδίου⁵.

Γιὰ νὰ καταστῆ πιὸ ἀκριβὴς ἡ προσέγγιση τῶν ὑμνογραφικῶν κειμένων καὶ νὰ εἶναι δυνατὴ ἡ σύγκριση τῶν στοιχείων μεταξὺ

³ *Analecta Hymnica Graeca*, τ. III & V, ἔκδ. Alcestis Proiou, Roma 1971, σσ. 387-512. (Στὸ ἐξῆς AHG).

⁴ Ρωμανὸς Μελωδός, Ὑμνοι, ἔκδ. P. Maas – C. A. Trypanis, *Sancti Melodi Cantica*, Berlin 1970, Δ. Καλαμάκης, «Ἄγιολογικοὶ Ὑμνοι ἐπωνύμων ποιητῶν», *Παρνασσός*, 36 (1994), σσ. 433-440.

⁵ Βλ. ἐνδεικτικὴ βιβλιογραφία γιὰ τὸν βίον καὶ τὶς ἐπιστολές τοῦ ἁγίου Ἰωάννου Χρυσοστόμου ἀπὸ τὴν ἐξορία: *Acta Sanctorum*, Bruxellis 1925, τ. Δ', σσ. 432-547, Ἰωάννης Χρυσόστομος, *Ἐπιστολαὶ πρὸς Ὀλυμπιάδα*, ἔκδ. A.-M. Malingrey, *Jean Chrysostome, Lettres à Olympias*, SC, Paris 1947, A. M. Malingrey, «Étude sur les manuscrits des Lettres de Jean Chrysostome à Olympias», *Tr* 21 (1965), σσ. 425-444, R. Delmaire, «Les "lettres d'exil" de Jean Chrysostome: Études de chronologie et de prosopographie», *RecAug* 25 (1991), σσ. 71-180, Παλλαδίου Ἐλενοπόλεως, *Διάλογος ἱστορικὸς περὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου*, SC, 341 (1988), 342 (1988), Ὁ Μέγας Συναξαριστὴς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἔκδ. Μ. Λάγγης, τ. Α' (1988), σσ. 676-689, τ. ΙΑ' (1984), σσ. 407-454, M. Geerard, *Clavis Patrum Graegorum II*, 4305-5197, Turnhout 1974, Σ. Παπαδόπουλος, *Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος*, τ. Α', Β', Ἀθήνα 1999, G. Andrés, «Historia e importancia de los textos de San Juan Crisostómo en la Biblioteca Escorialense», *Enseñanza Media* 29-32 (1958), σσ. 121-128, Ch. Baur, *Saint Jean Chrysostome et ses oeuvres dans l'histoire littéraire*, Leuvain 1907, R. P. Coleman-Norton, *Paladii Dialogus de Vita S. Joannis Chrysostomi*, Cambridge 1958, G. Zandonella, «Epistolario Crisostomiano»: *Didaskaleion NS*. 7 (1929), σσ. 23-92, Α. Ευγγόπουλος, «Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, Πηγὴ σοφίας», *Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς* (1942-44), σσ. 1-36, Χ. Θέμελη, «Ἡ κοσμητικὴ φρασεολογία εἰς τὸν ἱερὸν Χρυσόστομον ἐν τῇ χρήσει ὑμνογραφία», *Θεολογία* 28 (1957), σσ. 173-189, D. R. Bueno, «El Opúsculo "De inani Gloria" de San Juan Crisóstomo», *Helmatica* 9 (1958), σσ. 57-85, C. Fabricius, «Zu den Jugendschriften des Johannes Chrysostomos», *Untersuchungen zum Klassizismus des 4 Jh.* Lund, Gleerup 1962, E. Hansack, *Die Vita des Johannes Chrysostomos des Georgios von Alexandrien in Kirchenslavischer Übersetzung* [Diss], Würzburg 1974, Ἰωάννης Χρυσόστομος, *Ἐπιστολὴ πρὸς Κυριακὸν ἐπίσκοπον, ὄντα ἐξόριστον καὶ αὐτόν*, Μηναῖον Ἰανουαρίου, Βενετία 1852, σσ. 221-222.

ὕμνογραφίας καὶ ἀγιολογίας, παρατίθενται ἐκ παραλλήλου μὲ τις ὕμνογραφικὲς ἀναφορὲς, τὰ χωρία τῶν ἀντίστοιχων συναξαρίων. Εἶναι σαφὲς ὅτι οἱ δημιουργοὶ τῶν ὕμνων μεταπλάθουν ποιητικὰ τὰ γεγονότα καὶ τὰ ἐπιμέρους ἐπεισόδια, πού διαδραματίζονται κατὰ τις δύο φάσεις τῆς χρυσοστομικῆς ἐξορίας. Ἀρχικὰ οἱ βιογράφοι ἐπικεντρώνονται στὴν ἀφορμὴ τῆς ἐξορίας, ἡ ὁποία κορύφωσε τὴν ἤδη ὑπάρχουσα σύγκρουση τοῦ Χρυσοστόμου μὲ τὸ παλάτι καὶ ἰδιαίτερος μὲ τὴν αὐτοκράτειρα Εὐδοξία⁶:

Οὗτος ὁ μακάριος καὶ θεῖος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, διὰ τὸ μὴ ὑπερορᾶν τὸ δίκαιον ἐν προσώποις, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν βασιλίδα Εὐδοξίαν ἐλέγχειν, διὰ τὰς γενομένας παρ' αὐτῆς παρανομίας καὶ ἀδικίας, ἐξορίζεται μὲν δις καὶ αὖθις ἀνακαλεῖται· τρίτον δὲ καὶ τελευταῖον εἰς Κουκουσὸν πέμπεται⁷.

Καὶ Εὐδοξία τῇ βασιλίσση πρῶτον προσέκρουσε, καὶ εἰς ἔχθραν κατέστη. Ἡ μὲν γὰρ ἤρπασεν ἀμπελῶνα χήρας τινός, καὶ ἡ χήρα ἐπεβοᾶτο ζητοῦσα τὸ ἑαυτῆς· καὶ ὁ ἅγιος παρήνει τὸ ἀλλότριον μὴ κατέχειν· καὶ μὴ πειθομένην τὴν βασιλίδα διήλεγχε, καὶ τῷ κατὰ τὴν Τεζάβελ ὑποδείγματι ἐστηλίτευσεν⁸.

Ὅπως γίνεται σαφὲς ἀπὸ τὰ ἀγιολογικὰ κείμενα, ὁ Χρυσόστομος ἐξορίστηκε τρεῖς φορές, τὴν πρώτη μὲ ἀπόφαση τῆς βασίλισσας Εὐδοξίας, τὴν δεύτερη καὶ τρίτη μὲ συνοδικὴ ἀπόφαση πού τὴν ἐπέβαλλε ἡ αὐτοκράτειρα⁹:

Ἡ δὲ ἀποθηριούται, ἐγκρατῶς ἐχομένη τοῦ ἀμπελῶνος καὶ τοῦ θρόνου ἀπελαύνει αὐτόν, τὸ μὲν πρῶτον δι' ἑαυτῆς, τὸ δὲ δεύτερον δι' Ἐπισκόπων, οἱ ταῖς δυναστεῖαις μᾶλλον ἢ τῇ εὐσεβείᾳ ἐπολιτεύοντο. Εἶτα πάλιν ἀποκαθίσταται εἰς τὸν θρόνον αὐτοῦ. Τρίτον δὲ καὶ τελευταῖον εἰς Κουκουσὸν πέμπεται· κάκειθεν μετάγεται εἰς

⁶ Βλ. V. F. Ommeslaeghe, «Jean Chrysostome en conflit avec l'impératrice Eudoxie. Le dossier et les origines d'une légende», *AB* 97 (1979), σσ. 131-159.

⁷ *Μηνναῖον Ἰανουαρίου*, Βενετία 1852, σ. 226.

⁸ *Μηνναῖο Νοεμβρίου*, Βενετία 1852, σ. 100.

⁹ Βλ. G. W. H. J. Liebeschuetz, «Friends and Enemies of John Chrysostom». Αφιέρωμα εἰς R. Browning. *Maistor. Classical, Byz. and Renaissance Studies Canberra*, 1984, σσ. 85-111.

*Πιτιοῦντα χωρία οὐ μόνον ἔρημα καὶ τῶν ἀναγκαίων ἐπιδεῆ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν γειτονούντων Ἰσαύρων ἀεὶ πολιορκούμενα*¹⁰.

Παρακολουθοῦμε στὴ συνέχεια τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖον οἱ ποιητὲς τῶν Ὑμνων, τῶν Ἀσματικῶν Κανόνων καὶ τῶν Τροπαρίων ἐπεξεργάζονται τὰ ἀγιολογικὰ στοιχεῖα ποὺ προκύπτουν ἀπὸ τὸ βίο τοῦ Χρυσοστόμου¹¹:

α. Ὑμνοι.

A. Ἀκολουθία εἰς τὸν Χρυσόστομον. Ποίημα Γεωργίου. Ἡ ἀκροστιχίς: *Τοῦ ταπεινοῦ Γεωργίου*¹².

Ἡ σύνθεση ἐπικεντρώνεται ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενο στὴν μεγάλη προσφορὰ τοῦ Χρυσοστόμου στὴν Ἐκκλησία, μὲ τὸ κηρυγματικὸ καὶ συγγραφικὸ του ἔργο. Πρὸς τὸ τέλος τοῦ Ὑμνου ἐντοπίζονται τρεῖς οἴκοι, μὲ σαφεῖς ἀναφορὲς στὴν ἐξορία του. Τὸ θέμα τους στρέφεται γύρω ἀπὸ τὴν αἰτία τῆς ἐξορίας καὶ τὴν τιμωρία τῆς Εὐδοξίας. Ὁ Χρυσόστομος παραλληλίζεται μὲ τὸν προφήτη Ἡλία καὶ τὸν Ἰωάννη τὸν Πρόδρομο, οἱ ὁποῖοι ἦλθαν σὲ σύγκρουση ἀντιστοίχως μὲ τὴν Ἰεζάβελ καὶ τὴν Ἡρωδιάδα. Ὁ παραλληλισμὸς αὐτός, ὅπως θὰ δοῦμε καὶ στὴν συνέχεια, ἀποτελεῖ ἀγαπητὴ ἐπιλογή τῶν ὕμνογράφων τοῦ ἀγίου¹³:

Γῆν εἰς πᾶσαν πρὶν ὁ φθόγγος σου ἐξῆλθεν, / εἰς τὰ πέρατα δὲ νῦν τῆς οἰκουμένης / ρεῖθρα τῶν ῥημάτων σου, ποταμοὶ ὡς θεόρρυτοι, / ρέουσι καὶ κατάρδουσι / ψυχὰς καὶ διανοίας τῶν πίστει δεχομένων /

¹⁰ Μηναιῖο Νοεμβρίου, ὅ. π., σ. 100.

¹¹ Ἡ παρουσίαση τῶν ὕμνογραφικῶν ἔργων ποὺ ἀκολουθεῖ, ἀρχίζει ἀπὸ τὸ παλαιότερο ὕμνογραφικὸ εἶδος, τοὺς Ὑμνους καὶ συνεχίζει μὲ τοὺς Ἀσματικοὺς Κανόνες καὶ τὰ Τροπάρια. Ἡ παρουσίαση τῶν Κανόνων γίνεται κατὰ τὴν σειρὰ, μὲ τὴν ὁποία βρίσκονται ἐκδεδομένα στὰ AHG καὶ στὰ Μηναιῖα τῶν ἐκδόσεων τῆς Ρώμης. Τὰ συναξάρια παρατίθενται ἀπὸ τὰ Μηναιῖα τῶν ἐκδόσεων τῆς Βενετίας. Σημειώνουμε ὅτι σὲ λειτουργικὴ χρῆση σήμερα βρίσκονται μόνο τὰ ἔργα ποὺ ὑπάρχουν στὰ Μηναιῖα.

¹¹ Δ. Καλαμάκης, «Ἀγιολογικοὶ Ὑμνοι ἐπωνύμων ποιητῶν», *Παρνασσός*, 36 (1994), σσ. 433-440.

¹³ Βλ. AHG, τ. V, σσ. 494-495 καὶ Μηναιῖο Νοεμβρίου, Βενετία 1852, σ. 100.

τὰς χρυσορρήμοσυνας τῶν σῶν διδαχῶν / νομίσαντες φεύγειν οἱ
 δυσσεβεῖς γὰρ ἐλέγχους / τῆς παγχρύσου, μάκαρ, σου γλώττης,
 ὑπερορία ἀκρίτω κρίσει, / κατέκριναν κατάκριτοι ὡς δύσχρηστον τὸν
 δίκαιον, / ἀπείρξαντες τοῦ θρόνου σε καὶ ποιμνης ἀπελάσαντες· / ἀλλ’
 ἐπιπλέον αὐτῶν ἐξελέγχεις καὶ θανῶν τὸ κακοῦργον ὡς ζῶν· / ὑπὲρ
 Ἄβελ γὰρ φωνὴ κράζει σὴ πρὸς τὸν Θεόν· οὐ συνῆκαν γὰρ βοᾶν· /
 ὑπάρχεις καθηγητῆς ὡς τὰ θεῖα σοφός.

Ὁ ποιῶν πάντα Θεὸς καὶ μεταπλάττων, / ἐκδικήσεις ὁ διδοὺς
 ἀδικουμένοις, / σοῦ μὲν τὸ δοκίμιον τῆς ἀνδρείας λαμπρότερον ἔργω
 πᾶσιν ἀπέδειξεν, / ἐν θλίψεσι στομώσας, ἐν πειρασμοῖς πυρώσας / καὶ
 ἐν ὑπερορίαις δείξας καρτερόν· / τοὺς σοὺς δυσμενεῖς δὲ διακενῆς
 ἀνομοῦντας / αὐτὸς ἐλέγχει καὶ καταισχύνει, πῦρ ἐπιπέμπων τοῖς
 βασιλείοις / καὶ χάλαζαν συντρίβουσαν καρπούς καὶ γεννήματα / καὶ
 νόσημα δυσίατον πυρὸς φλέγον σφοδρότερον / τὴν ἀρχηγὸν τῶν
 κακῶν· ἐν ᾧ καὶ τὸν ψυχικὸν σὺν τῷ σωματικῷ / θνήσκει μόρον
 δυστυχῶς συγγνώμης ἐκτός· οὐ συνῆκεν γὰρ βοᾶν· ὑπάρχεις
 καθηγητῆς ὡς τὰ θεῖα σοφός.

ὑπερῆρας Ἥλιον τὴν παρρησίαν, / ὑπερήλασας τὸν ζῆλον τοῦ
 Προδρόμου, / ἐλέγχων ὡς μῶλωπα ἐκ πυρίνης τῆς γλώττης σου
 ἄληκτον προβαλλόμενος, / οὐ μόνον ιδιώταις καὶ ἄρχουσι ἀδίκους, /
 ἀλλὰ καὶ βασιλεῦσι πλεονεκτικοῖς, / ἐνδίκως δικάζων ἀδικουμένων
 τὴν δίκην / καὶ κατακρίνων πλεονεξίας δικαία ψήφῳ τὴν ἀπληστίαν·
 ἐντεῦθεν ἐπιτίθεται ἡ νέα Ἰεζάβελ σοι, Ἡρωδιάς ὡς ἄνομος ἡ δῶρα
 εὐμοιρήσασα, / πρὸς φόνον τὸν κατὰ σοῦ, αἰγυπτίου τῷ νοῖ τῆ τε
 γνώμη μοχθηροῦ· / φυγαδεύει σε διὸ ἐξορία, μάκαρ· οὐ συνῆκε γὰρ
 βοᾶν· / ὑπάρχεις καθηγητῆς ὡς τὰ θεῖα σοφός. [Ἦχος πλ. β΄, Τὰ τῆς
 γῆς ἐπὶ γῆς, οἴκοι ις΄, ιη΄, ιθ΄]¹⁴.

B. Ακολουθία εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην Χρυσόστομον. Ἀκροστιχίς· Τοῦ
 ταπεινοῦ Ρωμανοῦ¹⁵.

Τὸ ἔργο ἀνήκει στὰ ἀμφισβητούμενα ἔργα τοῦ Ρωμανοῦ, ὥστόσο
 ἀποτελεῖ μία ἀριστουργηματικὴ σύνθεση πρὸς τιμὴν τοῦ
 Χρυσοστόμου. Τὸ στοιχεῖο ποὺ χαρακτηρίζει τὴν σύνθεση αὐτὴ εἶναι
 οἱ πολλαπλοὶ παραλληλισμοὶ τοῦ Ἰωάννου μὲ πρόσωπα τῆς

¹⁴ Ἀγιολογικοὶ Ὕμνοι ἐπωνύμων ποιητῶν, ὁ. π., σσ. 439-441.

¹⁵ Ρωμανὸς Μελωδός, Ὕμνοι, ἔκδ. P. Maas – C. A. Trypanis, *Sancti Melodi Cantica*,
 Berlin 1970, σσ. 25-34. Τὸ Κοντάκιον τοῦ Ὑμνου αὐτοῦ βρῖσκεται σὲ λειτουργικὴ
 χρῆση.

(βλ. Μέγα Ἱερολόγιον, ἔκδ. ΑΔΕΕ, Ἀθήνα 1984, σ. 202).

Παλαιᾶς Διαθήκης, Σαμουήλ, Ἄβελ, Ἐνώχ, Ἀβραάμ, Ἰακώβ, Μωϋσῆ, Ἀαρών, Φινεές, Ἰώβ, Δαβίδ, Σολομώντα, Ἡλία, Ἡσαΐα, Ἰερεμία, Δανιήλ, Ἀββακούμ καὶ Ἰωνᾶ. Ἀνάμεσα σὲ αὐτοὺς τοὺς παραλληλισμοὺς ὁ ποιητὴς διερωτᾶται γιὰ τὸ πλῆθος τῶν χαρισμάτων τοῦ ἁγίου, τὰ ὅποια προσέφερε στὴν διακονία τοῦ ποιμνίου του καὶ στὸν ἀγώνα ὑπὲρ τῆς ἀληθοῦς πίστεως. Ἐνα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι τὸ χάρισμα τοῦ ἀθλοφόρου, ποὺ τοῦ χάρισε τὸ στεφάνι τοῦ μαρτυρίου, τὸ ὁποῖο δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὴν ἐξορία:

Ἄγνοῶ, πῶς τὸν θεῖον προσαγορεύσω / στρατηγόν, ἱερέα ἢ τροπαιουῶνον; / ὅς διὰ τοῦ μέλανος καὶ καλάμου τοξεύμασι τὰς αἱρέσεις κατέβαλε / καλέσω ἀθλοφόρον; ὡς ὁμολογητὴς γὰρ / στεφανηφόρος μάρτυς παρέστη Χριστῶ / ἀλλ' εἶπω ἰατρόν; τοὺς γὰρ νοσοῦντας ἰᾶται / καὶ ἐκ πνευμάτων δεινῶν λυτροῦται / θαυματουργεῖ γὰρ ἀδιαλείπτως / ὀλκάδα πανθαύμαστον ἢ κυβερνήτην δόκιμον; / πολλοὺς γὰρ σώζει πάντοτε ἐπὶ λιμένα εὐδίων / πῶς οὖν καλέσω αὐτόν; τεῖχος, πέτραν ἢ πηγὴν ἢ Χριστοῦ μαθητὴν; / πάντα ἔστι· πᾶσι γὰρ χορηγεῖ ἀγαθὰ / τῶν περάτων γὰρ αὐτὸς καθηγητὴς ὡς τὰ θεῖα σοφός¹⁶.

β. Ἀσματικοὶ κανόνες

Α. Ἀσματικὸς κανόνας, ποίημα Ἀνδρέου Κρήτης εἰς τὴν Ἀνακομιδὴ τῶν λειψάνων τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου¹⁷.

Ἡ σύνθεσις ἔχει εὐχαριστιακὸ χαρακτήρα, καθὼς ὁ ὕμνογράφος ἐπικεντρώνει τὸ θέμα του στὴν δοξολογία πρὸς τὸν Θεό, ποὺ εὐδόκησε νὰ ἐπιστρέψει ὁ ἅγιος στὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μὲ τὴν ἀνακομιδὴ τοῦ λειψάνου του. Γενικότερα ἀπὸ τοὺς ὕμνογράφους τῶν Ἀσματικῶν Κανόνων δίδεται ἔμφασις στὴν ἐπάνοδο τοῦ ἱεροῦ λειψάνου, καὶ τὸ γεγονός χαρακτηρίζεται συχνὰ ὡς θαῦμα τῆς ἀλήθειας κατὰ τῆς παρανομίας¹⁸:

Ἐπλησεν εὐωδίας τὸν κόσμον / ἢ τοῦ λειψάνου σου, πάτερ, ἐπάνοδος. Δράμωμεν μετὰ πίστεως πάντες / τὴν τοῦ ὀσίου τιμῶντες ἐπάνοδον.

¹⁶ Ῥωμανὸς Μελωδός, Ὑμνοι, ὁ. π., σ. 28.

¹⁷ AHG, τ. III, σ. 387-403.

¹⁸ Βλ. καὶ AHG, V, σ. 496.

[Ἦχος δ', ὠδή β', Πρόσεχε, οὐρανέ, καὶ λαλήσω, τρ. 2ο-3ο]¹⁹.

Β. Ἀσματικὸς κανόνας, ποίημα Γεωργίου εἰς τὴν Ἀνακομιδὴ τῶν λειψάνων τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, φέρων τὴν ἀκροστιχίδα· Χριστοκίνητον ἐνὶ στόματα σῶ ἱερῆα γεραίρω. Ἐν δὲ τοῖς τριαδικοῖς καὶ θεοτοκίαις· ταπεινοῦ Γεωργίου²⁰:

Τὰ βασικὰ θεματικὰ μοτίβα ἀνάμεσα στὰ ὁποῖα κινεῖται ὁ ποιητὴς εἶναι ἡ αἰτία τῆς ἐξορίας, οἱ συνθήκες τῆς πορείας πρὸς αὐτήν, ἡ κοίμησις τοῦ ἐξορίστου Πατριάρχου στὴν ἄγρια περιοχὴ τῶν Κομάνων, ἡ καρτερία καὶ ἡ σταθερότητα τοῦ ἀγίου.

Κορυφουμένην ἀπειλὴν / οὐκ ἐδειλίασας, μάκαρ, / ἀνάσσης,
Χρυσόστομε / πλήθει χρηστότητος, / συμπαθεία δὲ πολλῇ / τὸν νοῦν
πυρπολούμενος, ἄλλην ἐπ' ἄλλην ὀδεύεις / χῶραν, ὡς Παῦλος, σοφέ, /
κινδύνοις τερπόμενος, χαίρων ἐν θλίψεσι / ταῖς ἐκ στρατοῦ /
φερομένας σοι τοῦ περιέποντος. [Ἦχος δ', ὠδή γ', Ὁ τὰς καρδίας
ἐρευνῶν, τρ. 3ο]²¹.

Στυγηρὸν βασιλίδος ποτὲ διόρισμα / συνοδῶ λυγρᾶ καθοπλισθὲν / οὐκ
ἐνάρκησας, θεόστομε βροτέ, / ἀλλ' ἐβόας· «ἡ κτίσις – Δαβιτικῶς – τοῦ
Θεοῦ

πᾶσα ἡ γῆ / καὶ τὸ πλήρωμα ταύτης εἰς τοὺς αἰῶνας». [Ἦχος δ', ὠδή
ζ', Σοβαρὸν βασιλέως Περσῶν διάταγμα, τρ. 1ο]²².

Ὁ ὕμνογράφος ἐξαίρει τὸ ψυχικὸ σθένος τοῦ ἀγίου, χρησιμοποιώντας ποιητικὰ τὸν ψαλμικὸ στίχο μὲ τὸν ὁποῖον ἀπάντησε στὴν ἀπειλὴ τῆς ἐξορίας ὁ ἴδιος ὁ Χρυσόστομος: «Τοῦ Κυρίου ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς»²³. Στὸν ἴδιο κανόνα γίνεται σαφὴς ἀναφορὰ στὶς παρατύπως κατευθυνόμενες συνοδικὲς ἀποφάσεις πού ὀδήγησαν τὸν Πατριάρχη γιὰ δεύτερη καὶ τρίτη φορὰ στὴν ἐξορία, στὴν προφητεία τοῦ ἐπισκόπου Ἐπιφανίου πού διεφώνησε μὲ τὴν ὑπόλοιπη σύνοδο, στὸν θάνατο καὶ στὴν περιφνημὴ φράση τοῦ Χρυσοστόμου πού ἀπετέλεσε καὶ τὸ κύκνειο ἄσμα του: «Δόξα τῶ Θεῶ πάντων ἔνεκα»:

¹⁹ AHG, III, σ. 389.

²⁰ Ὁ. π., σσ. 439-459.

²¹ Ὁ. π., σ. 443.

²² Ὁ. π., σ. 453.

²³ Ps. 23.1.

Ὀλβιον τέλος ἐν ἔξορία λαχών, / μετανάστης γέγονας, ὅσιε, / πάλαι
ὥσπερ Ἀβραάμ, Βαβυλῶνα / φθάνεις δὲ τὴν ἀνακτόπολιν, / ὡς ἥλιος
κόσμον / πυρφόροις ἀκτίσιν / ἀστράπτων τῶν λόγων σου / καὶ
δυσμενῶν ἐκτυφλοῖς τὰ μάταια / σκάμματα καὶ τὰ σοφίσματα. [Ἦχος
δ', ᾠδὴ δ', Ἦχω εὐλάλω προδιαγνοῦς Ἀββακούμ, τρ. 3ο]²⁴.

Ἐπίσης στὸ ἔργο μεταπλάθονται ποιητικὰ πολλὰ ἐπὶ μέρους
ἐπεισόδια ποὺ συνοδεύουν τὶς συνοδικὲς ἀποφάσεις καὶ τὴν πορεία
πρὸς τὴν ἔξορία:

Στυλὸς πυρὸς ἐν ἐρήμῳ τὸν πάλαι / Ἰσραηλίτην λαὸν ᾠδήγησε, / σὺ δὲ
λύχνος ἡλιόγλωττος κόσμον / ἠῦγασας φωτοφόροις ἀκτίσι λόγων,
σοφέ, / ἐκ Κομάνων / αὐθις ἐκλάμπων σήμερον / τῇ αἴγλῃ τοῦ
πνεύματος / χρυσοφανῶς τοῖς πιστοῖς, / ἐχθρῶν τὸ δυσκάθεκτον /
θράσος διώκων τομῶς. [Ἦχος δ', ᾠδὴ ε', Νυκτομαχῶν τῶν παθῶν τῇ
ἰλύι, τρ. 3ο].

Μυστικῶς ἀφυπνώσας / εἰς χώραν ἀλλοδαπὴν, / τὸ γραφικὸν
ἀνεπλήρωσας / ἔργῳ παράγγελμα, / τρισόλβιε, τὴν θείαν καὶ εὐκλεῆ /
θεὶς ψυχὴν σου ὡς μέγας / ὑπὲρ τῆς ποιμνῆς ποιμὴν· / ὦ θαυμαστῆς /
μιμήσεως τέλεσμα! / ὦ βουλῆς φιλανθρώπου καὶ πλήρους /
δεσποτικῶν οἰκτιρμῶν!

Ἀπ' ἀπτῶτων κραθεῖς γὰρ / πατραδελφέων θυμῶ, / ἀνατροπὴν
ἐποιήσατο / ἱερωσύνης τῆς σῆς / παιδεύεται δ' οὖν αὐθις τῇ μυστικῇ /
θεωρίᾳ τὴν βάσιν ἀποκλειόμενος, / τῇ δέλτῳ δὲ προβάς τῆς θεόπαιδος,
/ ἄλλον σε κορυφάρχη κηρύττει / τῶν λευιτῶν ἐναργῶς. [Ἦχος δ',
ᾠδὴ ς', Μυστικὸς ὑποφήτης τῆς ζωηφόρου ταφῆς, τρ. 2ο, 4ο]²⁵.

Ἀφελιώτου χωρίου διωκισμένου / ἱερεῖς αἰσχύνῃς ἐγράψαντο / σὺν
ἀνάσσει σου, Χρυσόστομε, / ἐν οἷς τὸ μέγα δοχεῖον / τοῦ λόγου
πειρώμενος Ἐπιφάνιον γραφῆ πληροῖς θεοβουλεύτως / τὴν ὑπὸ σοῦ
προφητείαν, / ἐν αὐτῷ πληρούμενος / αὐτὸς τὴν ἐκείνου, / τὸν
δημιουργὸν εὐλογῶν καὶ δοξάζων ἕνεκα πάντων. [Ἦχος δ', ᾠδὴ η', Ἡ
πολυθρύλητος φλόξ τῶν αἰχμαλώτων, τρ. 2ο]²⁶.

²⁴ AHG, III, σ. 446.

²⁵ Ὁ. π., σ. 452.

²⁶ Ὁ. π., σ. 455.

Γ. Ασματικός κανόνας ποίημα άνωνύμου εις τήν Ανακομιδή τών λειψάνων του έν άγίοις Πατρός ήμών Ιωάννου του Χρυσοστόμου²⁷.

Τò έργο έξυμνει τήν στερρότητα του φρονήματος του άγίου, τò όποιο θα τον όδηγήσει σε σύγκρουση με τήν κοσμική έξουσία και στήν ποινή τής έξορίας:

*Ως ώραϊοι οί πόδες σου / σωτηρίας τε κήρυκες, / όδόν μαρτυρίου
δραμόντες Χριστου, παμμακάριστε.*

*Υπερόριος, άπολις, / ιεράρχα, γενόμενος, / ανάλωτος ώφθης τή θεία
δυνάμει ρωννύμενος. [Ήχος α' ώδη ζ', Τόν προφήτην διέσωσας, τρ. 1ο-
2ο]²⁸.*

Δ. Ασματικός κανόνας ποίημα Ανδρέου Κρήτης εις τήν Ανακομιδή τών λειψάνων του έν άγίοις Πατρός ήμών Ιωάννου του Χρυσοστόμου, φέρων άκροστιχίδα: Πατέρων ούρανίων κλέος άνεδείσω, πατριαρχών, προφητών, άποστόλων δώδεκα ισάριθμος²⁹.

Η μακροσκελής αυτή ποιητική σύνθεση έχει κατεξοχήν δραματικό χαρακτήρα, καθώς ό ύμνογράφος αναφέρεται σε όλα σχεδόν τὰ έπεισόδια που συνθέτουν τις δύο πράξεις τής χρυσοστομικής έξορίας. Αρχικά ή ποιητική έμπνευση δημιουργεί άντιθετικά σχήματα μεταξύ τής βιαίας βούλησης τής επίγειας βασίλισσας και τής αγάπης του έπουρανίου βασιλέως:

*Φωνήσασα / ή άπενκταία / τους προστάτας, δεινούς παραστάτας, /
τουτον συναποθήσαντες ώμοις / έκατέπληττον / τον μέγαν
Χρυσόστομον / αλλά πάντα υπέφερες, / μακάριε, / δια τον σόν
έραστήν. [Ήχος α', ώδη ζ', Ημάρτομεν, ήνομήσαμεν, τρ. 2ο]³⁰.*

²⁷ AHG, τ. V, σ. 471-479.

²⁸ Ό. π., σ. 475.

²⁹ Ό. π., σσ. 480-498.

³⁰ Ό. π., σ. 489.

Πάντα πληρῶν, ἱεράρχα ἄγιε, / τὸν βασιλέα Θεὸν ἔσπευδες λοιπὸν / τοῦ ἀποθεραπεύειν· ἢ δὲ μαινομένη / ἐν τῇ ἐξορία προσέταξέ σε ἐξιέναι. [Ἦχος α', ᾠδὴ η', Ὅν στρατιαὶ οὐρανῶν δοξάζουσι, τρ. 1ο]³¹.

Ὁ ὕμνογράφος στὴν συνέχεια ἐπιχειρεῖ ποιητικὴ μετάβαση ἀπὸ τὴν πορεία τῆς ἐξορίας στὴν πορεία τῆς ἐπιστροφῆς καὶ συνδέει λογοτεχνικὰ τὶς δύο πράξεις τῆς ἐξορίας, τονίζοντας ἰδιαίτερα τὸ γεγονός τῆς κοίμησης τοῦ ἁγίου στὴν ἐξορία. Γιὰ τὸ γεγονός αὐτὸ ἀναφέρουν συνοπτικῶς τὰ συναξάρια:

Ἐκεῖσε οὖν εἰς Πιτιοῦντα ὁ ἔνσαρκος ἄγγελος καλεῖται παρὰ τοῦ πάντων Δεσπότης διὰ Πέτρου καὶ Ἰωάννου, τῶν ἱερῶν Ἀποστόλων, καὶ μεταβαίνει πρὸς τὰς αἰωνίους σκηνάς· καὶ κατατίθεται τὸ ἅγιον αὐτοῦ λείψανον ἐν Κομάνοις μετὰ τῶν Ἁγίων Μαρτύρων Βασιλίσκου καὶ Λουκιανοῦ, καθὼς παρ' αὐτῶν διὰ νυκτερινῆς ὄψεως ἐμηνύθη³².

Τὰ γεγονότα τῶν δύο πράξεων τῆς χρυσοστομικῆς ἐξορίας περιγράφονται ἀναλυτικὰ ἀπὸ τὸν ὕμνογράφο:

Ὅτε λοιπὸν ἐξορίζου, ἄγιε, / τὸ πῦρ τὸ ἐξ οὐρανοῦ ἄραν τὴν δεκτὴν / Ἄβελ θυσίαν, πάτερ, / ἐξελθὸν ἀοράτως, ἔλαβε τῶν νότων / καὶ ταύτην καῦσαν, συνεξῆλθεν.

Στέλλει δὲ σοι ὀρισμῶ πορεύεσθαι / τετάρτην καταλαβεῖν τὴν Ἀρμενίαν / -αὕτη γὰρ καὶ καλεῖται ἢ Κουκουσός- / καὶ φθάσας οἶκον Ἀρμενίου, / ἐν τῇ Κομάνῃ ἐκοιμήθης. [Ἦχος α', ᾠδὴ η', Ὅν στρατιαὶ οὐρανῶν δοξάζουσι, τρ. 2ο-3ο]³³.

Ἰδιαίτερη μνεῖα γίνεται στὸ τελευταῖο ὄραμα τοῦ ἁγίου μέσα στὸ ναὸ τοῦ ἁγίου μάρτυρος Βασιλίσκου. Ἐκεῖ ὅπου κατέφυγε ἄρρωστος καὶ κατάκοπος, ὁ μάρτυρας τὸν κάλεσε στὴν χορεία τῶν ἁγίων:

Τὴν σὴν ὁ σὸς στεφανίτης κύριος / προφανερῶν βιοτὴν τῆς ἐκδημίας, / μάρτυς Βασιλίσκος / κατ' ὄναρ σοι προσλέγει· «δεῦρο, Ἰωάννη, / καὶ

³¹ Ὁ. π., σ. 491.

³² Μηναῖον Ἰανουαρίου, Βενετία 1852, σ. 226.

³³ Ὁ. π., σ. 492.

σὺν ἐμοὶ στέφος κομίζου». [Ἦχος α', ᾠδὴ η', Ὅν στρατιαὶ οὐρανῶν
δοξάζουσι, τρ. 4ο]³⁴.

Ἡ σύνδεση μὲ τὴν ἐπάνοδο τοῦ λειψάνου γίνεται μὲ τὴν παρουσία τοῦ νεαροῦ διαδόχου καὶ γιου τοῦ Ἀρκαδίου καὶ τῆς Εὐδοξίας. Ὁ Θεοδόσιος μὲ τὴν προτροπὴ τοῦ Πατριάρχου Πρόκλου θὰ φέρει τὸ σκήνωμα τοῦ Χρυσοστόμου στὴν Κωνσταντινούπολη. Γράφει τὸ σχετικὸ συναξάριο τῆς 27ης Ἰανουαρίου:

*Ἐπεὶ δὲ καὶ κατὰ πόδας ὁ Βασιλεὺς Ἀρκάδιος τὸν βίον κατέλιπε, καὶ ἡ
τούτου γυνὴ Εὐδοξία, ὁ δὲ τούτων υἱὸς τὴν βασιλείαν διεδέξατο, καὶ
Πρόκλος ὁ τοῦ ἁγίου μαθητὴς καὶ ὑπηρέτης κοινῇ ψήφῳ Πατριάρχης
ἐγένετο, τῷ τετάτρῳ ἔτει τῆς αὐτοῦ ἱεραρχίας, πείθει ὁ μακάριος
Πρόκλος τὸν βασιλέα Θεοδόσιον καὶ πέμπει πρὸς ἀνακομιδὴν τοῦ
ἱεροῦ λειψάνου. Τοῦ δὲ ἁγίου μὴ ἐπιδόντος ἑαυτὸν, ἀλλ' ἀκινήτου
μείναντος, δέεται ὁ βασιλεὺς δι' ἐπιστολῆς, περιεχούσης τάδε·*

*«Τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριάρχῃ, Διδασκάλῳ καὶ Πνευματικῷ Πατρί,
Ἰωάννῃ τῷ Χρυσοστόμῳ*

Θεοδόσιος Βασιλεὺς

*Νεκρὸν ὁμοίως τοῖς ἄλλοις τὸ σὸν εἶναι νομίσαντες, Πάτερ τίμιε,
μετακομίσαι αὐτὸ ἀπλῶς πρὸς ἡμᾶς, καὶ ἀγαγεῖν ἠβουλήθημεν· Διὰ
τοῦτο καὶ τοῦ ποθουμένου δικαίως διημάρτομεν· ἀλλὰ σύ γε, Πάτερ
τιμιώτατε, σύγγνωθι ἡμῖν μετακαλουμένοις, ὁ τὴν μετάνοιαν πᾶσι
διδάξας· καὶ ὡς παισὶ φιλοπάτορσιν ἐπίδος ἡμῖν σαυτὸν, καὶ τοὺς
ποθοῦντάς σε διὰ τῆς σῆς παρουσίας εὐφρανον».*

*Ταύτης τῆς ἐπιστολῆς κομισθείσης τῷ ἁγίῳ καὶ ἐπὶ τῆς σοροῦ αὐτοῦ
τεθείσης, εὐθέως ἐπέδωκεν ἑαυτὸν καὶ τὴν σορὸν ἀπόνως οἱ ἄγοντες
ἔφερον. Ἐπεὶ δὲ ἔφθασαν ἀντιπέραν τῆς Πόλεως, περαιοῦνται μὲν ὁ
βασιλεὺς καὶ πᾶσα ἡ Σύγκλητος καὶ ὁ Πατριάρχης ἅμα τῷ κλήρῳ.
Ἐμβάλλεται δὲ πλοία βασιλικῷ ἢ σορός, ἢ τὸ σῶμα ἔχουσα τοῦ ἁγίου.
Κатаιγίδος δὲ ἐμπεσούσης, τὰ μὲν λοιπὰ πλοῖα ἀλλαχού
διεσκεδάσθησαν· ἐκεῖνο δὲ ἐν ᾧ ἦν τὸ τοῦ ἁγίου σῶμα, τῷ τῆς χήρας
ἐκείνης, ἣν ἠδίκησεν Εὐδοξία, τὸν ἀμπελῶνα αὐτῆς ἀφελούσα καὶ
ἐλεγχομένη παρὰ τοῦ ἁγίου, ἐξώρισεν αὐτόν. Ἐπεὶ δὲ ἀπεδόθη ὁ*

³⁴ Ὁ. π., σ. 492.

ἀγρὸς τῆ χήρα, εὐθέως γαλήνη περὶ τὴν θάλασσαν ἐγεγόνει, καὶ πρῶτον μὲν εἰς τὸν τοῦ ἀποστόλου Θωμᾶ ναόν, εἰς τὰ Ἀμαντίου, ἀπάγεται, εἶτα εἰς τὸν τῆς ἁγίας Εἰρήνης· ἔνθα ἐπὶ τοῦ συνθρόνου ἀνέθεντο αὐτὸν καὶ ἐβόησαν ἅπαντες· «Ἀπόλαβέ σου τὸν θρόνον, ἄγιε». Εἶτα ἐπὶ βασιλικῷ ὀχήματι ἢ σορὸς ἐπιτεθεῖσα, πρὸς τὸν περιώνυμον φέρεται τῶν Ἀποστόλων ναόν. Ἐνθα δὲ τῆ ἱερᾷ καθέδρᾳ ἐντεθείς, ἐπεφώνησε τῷ ποιμνίῳ τὸ «Εἰρήνη πᾶσι». Εἶτα ὑπὸ γῆν τίθεται, ἔνδον τοῦ Βήματος, ἔνθα νῦν κατὰκειται³⁵.

Ὁ ποιητὴς ἐξαίρει τὸ ἦθος τοῦ νέου αὐτοκράτορα καὶ ἐπισημαίνει τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν ἀγάπην, μὲ τὴν ὁποία περιέβαλε τὸ λείψανον τοῦ ἁγίου, ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ περιεχόμενον τῆς ἐπιστολῆς του. Ἡ ἐπισήμανση αὐτὴ γίνεται κατ' ἀντίθεση μὲ τὴν συμπεριφορὰ τῆς Εὐδοξίας:

Νέος λοιπὸν / ὁ αὐτῆς παιῶν δέχεται / τοῦ Βυζαντίου κρατεῖν / τὸ ἀνακτορεῖν, / γίνεται δὲ οἰκέτης / ἀντὶ τῆς κησάσης / πέμπει καὶ κομίζει / τὸ λείψανόν σου, ἱεράρχα. [Ἦχος α', ὠδὴ η', Ὅν στρατιαὶ οὐρανῶν δοξάζουσι, τρ. 8ο]³⁶.

Ἀπὸ ἀγιολογικῆς πλευρᾶς παρουσιάζουν ἐνδιαφέρον οἱ παραλληλίες ποὺ ἐπιχειροῦν οἱ ὕμνογράφοι, συγκρίνοντας ὀρισμένα γεγονότα τοῦ βίου τοῦ Χρυσοστόμου μὲ βίους ἄλλων ἁγίων³⁷. Αναφέραμε ἤδη τὴν σύγκριση τῆς πορείας του πρὸς τὴν ἔξορία, μὲ τὴν πορεία τοῦ ἀποστόλου Παύλου πρὸς τὴν Ρώμην³⁸, ὅπως καὶ μὲ τὸν προφήτη Ἡλία καὶ τὴν καταδίωξή του ἀπὸ τὴν Ἰεζάβελ³⁹. Ἐδῶ ὁ Ἀνδρέας Κρήτης παραλληλίζει τὴν σύγκρουση τοῦ Χρυσοστόμου μὲ τὴν Εὐδοξία μὲ ἐκείνη τοῦ Ἰωάννου Πρόδρομου μὲ τὴν Ἡρωδιάδα:

Δεικνύων οὖν ταῦτα, ὦ Χρυσόστομε, ὡς Ἰωάννης ἡμῖν ἄλλος Βαπτιστής, σὺ καὶ μετὰ τοῦ τέλους / βασίλισσαν ἐλέγχων / ὁ βασιλεὺς ὅθεν ἐλθὼν, / πιστῶς σε προσεκύνει [Ἦχος α', ὠδὴ η', Ὅν στρατιαὶ οὐρανῶν δοξάζουσι, τρ. 11ο]⁴⁰.

³⁵ Μηναιὸν Ἰανουαρίου, Βενετία 1852, σ. 226-227.

³⁶ AHG, ὁ. π., σσ. 494.

³⁷ Βλ. Ῥωμανὸς Μελωδός, Ὕμνοι, ἔκδ. P. Maas – C. A. Trypanis, *Sancti Melodi Cantica*, Berlin 1970, σσ. 25-34.

³⁸ AHG, ὁ. π., σ. 443.

³⁹ Μηναιὸ Νοεμβρίου, Βενετία 1852, σ. 100.

⁴⁰ AHG, ὁ. π., σσ. 494-495.

Ἡ ἐπάνοδος τοῦ σκηνώματος προβάλλεται ἀπὸ τὸν ποιητὴ καὶ ἐδῶ ὡς θαῦμα, καθὼς πραγματοποιεῖται τριάντα χρόνια μετὰ καὶ ἀποτελεῖ δικαίωση τοῦ αἰτήματος τοῦ ποιμνίου τοῦ Χρυσοστόμου:

Δεῦρο λοιπόν / ὁ λαὸς τοῦ Κυρίου, / ἀκούσατε ἀψευδές / θαῦμα καὶ φρικτόν· πλείους γὰρ χρόνοι ἦσαν / τριάκοντα, ἐλθόντα / λείψανον τοῦ ποιμένος / ἐπὶ τὸν τόπον Ρουφινιάναις. [Ἦχος α', ὠδὴ η', Ὅν στρατιαὶ οὐρανῶν δοξάζουσι, τρ. 9ο]⁴¹.

Ἡ δραματικότητα ποὺ χαρακτηρίζει τὴν σύνθεση φαίνεται χαρακτηριστικὰ στὶς ποιητικὲς περιγραφὲς τῆς ξαφνικῆς θαλασσοταρχῆς, τῆς θαυμαστῆς προσάραξης τοῦ βασιλικοῦ πλοίου στὸν διεκδικούμενο ἀμπελώνα τῆς χήρας, τῆς τοποθέτησης τοῦ λειψάνου στὸν πατριαρχικὸ θρόνο καὶ τῆς εὐλογίας ποὺ ἔστειλε ὁ νεκρὸς ἅγιος στὸ ποίμνιό του:

Ὡς δὲ αὐτὸν / ἀκατίῳ ἔβαλον / περάσαι καὶ εἰσελθεῖν / πόλεως ἔνδον, / ἄφνω μένει ὀλκάδα / ἀποπλεύσασα μόνη, / ἦλθεν ἐν τῷ τόπῳ, / ὁ ἀμπελῶν ἐν ᾧ ὑπῆρχεν. Ἐπὶ τῶν δύο νάτων ἐβάστασε / σέ, ὡσπερ κρίνον, ἰδῶν, ῥόδον τοῦ Θεοῦ, φέρων τῶν Ἀποστόλων / ἐπὶ τὸν θεῖον δόμον· ὅθεν σε καθίσας / ἐπὶ τοῦ θρόνου ἰλεοῦτο.

Καταλαβὼν καὶ καθίσας ἔνθρονος, / ὡς ἀληθῶς ἐμμελεῖς ὄντως οἰκετῶν ἐδέξω τὰς δεήσεις / καὶ ἀναστάς, σφραγίσας, / πᾶσι τὴν εἰρήνην παρέσχες, / πάτερ ἱεράρχα. [Ἦχος α', ὠδὴ η', Ὅν στρατιαὶ οὐρανῶν δοξάζουσι, τρ. 10ο, 12ο-13ο]⁴².

Στὸ ιδιαίτερο θαῦμα ποὺ ἐπετέλεσε τὸ λείψανο τοῦ ἀγίου στὸν κλυδωνιζόμενο ἐπὶ ἔτη τάφο τῆς βασίλισσας Εὐδοξίας, ἀναφέρεται στὴν συνέχεια ὁ ὑμνογράφος. Γράφει σχετικὰ τὸ συναξάριο:

Μετὰ τὴν Εὐδοξίας τελευτὴν, πρὸς ἔλεγχον τῆς εἰς τὸν Χρυσόστομον ἀδικίας, ἡ λάρναξ, ἔνθα κατετέθη, ἐκινεῖτο ἐπὶ χρόνοις τριάκοντα καὶ

⁴¹ Ὁ. π., σ. 496.

⁴² Ὁ. π., σσ. 494-495.

δύο ἐν δὲ τῷ ἀνακομισθῆναι τὸ τοῦ Χρυσοστόμου τίμιον λείψανον καὶ ἀποτεθῆναι ἔνθα νῦν ἐστὶ, τοῦ κλόνου καὶ τῆς κινήσεως ἔστη⁴³.

Τὸ γεγονός αὐτὸ μεταφέρει ποιητικὰ ὁ ὕμνογράφος:

*Ὡς οὐ πολὺς / χρόνος ἐπαρέδραμεν, / ἐξέψυξε καὶ ἡ σὲ / ἄνομος
μαινὰς / μαίνουσα Εὐδοξία, / τὸ ταύτης δὲ μνημεῖον / ὄλον ἐκλονεῖτο /
ἀλάλητα καταβοῶντα. [Ἦχος α', ὠδὴ η', Ὅν στρατιαὶ οὐρανῶν
δοξάζουσι, τρ. 7ο]⁴⁴.*

*Αὐθις αὐτὸς ὁ πιστὸς μὲν βασιλεὺς / λαβὼν ἐπ' ὤμοις αὐτόν, / ἔδραμεν
εὐθύς / ἐπὶ τὸν ἀστατοῦντα / τύμβον τῆς βασιλίσσης· / τούτῳ δὲ
προσψαύσας, ἐδραΐωσεν· / ξένον θαῦμα! [Ἦχος α', ὠδὴ η', Ὅν
στρατιαὶ οὐρανῶν δοξάζουσι, τρ. 14ο]⁴⁵.*

Τέλος ὁ ποιητὴς κλείνει μὲ πανηγυρικὸ τόνο τὴν ἐκτενὴ σύνθεσή του:

*Ρανάτωσαν τὰ ὄρη εὐφροσύνην, / ὡς γέγραπται, καὶ οἱ βουνοὶ δὲ / τὸ
γάλα ῥυήτωσαν· ἠλέησε κύριος / τὸν λαόν, ἀποδώσας τὸν μετὰ χρόνον
/ τῆς αὐτοῦ θείας ποιμνης ἐκβληθέντα, / Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον.
[Ἦχος α', ὠδὴ θ', Ἀσπόρου συλλήψεως ὁ τόκος ἀνερμήνευτος, τρ.
3ο]⁴⁶.*

Ε. Ασματικὸς κανόνας ἀνωνύμου εἰς τὴν Ἀνακομιδὴ τῶν λειψάνων τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου⁴⁷.

Βασικὰ θεματικὰ μοτίβα τῆς σύνθεσης εἶναι ἡ τιμωρία τῶν ἐχθρῶν τοῦ ἐξορίστου Πατριάρχου, ἡ τιμὴ ποὺ ἀπολαμβάνει στὴν αἰωνιότητα καὶ ἡ δοξολογία τοῦ ποιμνίου γιὰ τὴν ἐπάνοδο τοῦ λειψάνου:

*Ἐμάνησαν γλῶσσαι τὰς ἑαυτῶν / ἐσθίουσαι σάρκας, / τὸν ἀπρόσιτον
ἀρετῆ / ὀνειδέσει βάλλουσαι καὶ μῶμοις· / ἀλλ' ἀντεστράφη τὰ βέλη /
τοῖς πέμπουσιν. Ἐπάνοδον σώματος ἱεροῦ, / ὑπὲρ ἀληθείας ὑπερόριον*

⁴³ Μηναῖον Νοεμβρίου, Βενετία 1852, σ. 100.

⁴⁴ ΑΗΓ, ὁ. π., σ. 493.

⁴⁵ Ὁ. π., σ. 497.

⁴⁶ Ὁ. π., σσ. 496-497.

⁴⁷ Ὁ. π., σσ. 499-507.

βιοτήν / καὶ τέλος ἀείμνηστον εὐρόντος, / τοῦ Χρυσοστόμου / πιστῶς
 ἐορτάζομεν. [Ἦχος πλ. δ', ὠδὴ α', Ὑγρὰν διοδεύσας, τρ. 2ο-3ο]⁴⁸.

Οὐρανίων ἀψίδων καὶ τῆς ἐκεῖ λήξεως / ἀντὶ τῶν ἐνταῦθα σου πόνων,
 / ὧν ἐκαρτέρησας φθόνῳ μαχόμενος / ἐλευθερίᾳ σῆς γλώσσης, / ὁ
 Χριστὸς ἠξίωσε, μάκαρ Χρυσόστομε. [Ἦχος πλ. δ', ὠδὴ γ', Οὐρανίας
 ἀψίδος, τρ. 1ο]⁴⁹.

Ἀπέραντος ἡ δόξα / τοῦ σοφοῦ Χρυσοστόμου, / Χριστέ ὁ Θεός, ὅτι καὶ
 πόνους ἀπείροις / καὶ κόποις ἀνευδότης / καὶ ἐξορίαις συχναῖς /
 ἀνταλλαζάμενος ταύτην, / εὐκαίρως ἐκτήσατο. [Ἦχος πλ. δ', ὠδὴ ε',
 Τὸν ζόφον τῆς ψυχῆς μου, τρ. 3ο]⁵⁰.

Ἐπρεπε θλίψεσι πολλαῖς / ὑπερόριον γενόμενον πλείονος / καὶ
 διαμένοντα / καρποὺς εὐκλείας κληρονομήσαι σε· / οὕτω τιμᾶ τοὺς
 ἀληθεῖς / θεράποντας Κύριος διὰ τῶν θλίψεων / προξενῶν τὴν
 αἰωνίαν ἀνάπαυσιν.

Ἦγγικεν χρόνος ὁ καλὸς / τὴν δι' ἔτους ποθουμένην μοι σήμερον /
 σεπτὴν ἐπάνοδον πανηγυρίζει με / προτρεπόμενος καὶ χαίρω /
 κάθαρσιν ψυχῆς αὐτὴν λογιζόμενος / καὶ πρὸς διάχυσιν τῆς σαρκὸς ἐκ
 τῆς χαρᾶς περιτρέπομαι. [Ἦχος πλ. δ', ὠδὴ θ', Ἐφριξε πᾶσα ἀκοή, τρ.
 2ο-3ο]⁵¹.

ΣΤ. Ἀσματικὸς κανόνας ποίημα ἀνωνύμου εἰς τὴν Ἀνακομιδὴ τῶν
 λειψάνων τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου⁵².

Τὸ θέμα ἐπικεντρώνεται κυρίως στὴν ἐπουράνια δόξα πὺν
 ἀπολαμβάνει ὁ ἅγιος, ἔχοντας ὑπομείνει ἀκλόνητος τὸ μαρτύριο
 τῆς ἐξορίας:

Οὐκ ἔσβεσεν ἥλιον φωταυγῆ / τὸν πᾶσαν πυρσεύοντα / τὴν ὑφήλιον
 λογικῶς / ἢ βάσκανος πάλαι σκοτομήνη / τῶν διωξάντων τοῦ λόγου
 τὸν ἥλιον. [Ἦχος πλ. δ', ὠδὴ α', Ὑγρὰν διοδεύσας, τρ. 3ο]⁵³.

⁴⁸ Ὁ. π., σ. 499.

⁴⁹ Ὁ. π., σ. 500.

⁵⁰ Ὁ. π., σσ. 501-502.

⁵¹ Ὁ. π., σ. 507.

⁵² Ὁ. π., σσ. 508-512.

⁵³ Ὁ. π. σ. 508.

*Εὐλογητὸς Κύριος ὁ Θεός, ὁ καὶ ἡμᾶς / ἀξιώσας ταύτην τὴν σεπτὴν
κατιδεῖν / ἡμέραν, ἐν ἣ τὴν ἀνάκλησιν / τοῦ σκήνου τοῦ ὄντως ἱεροῦ /
ἐκ τῆς ὑπερορίας / ὁ πιστὸς μετήνεγκε βασιλεὺς ἐκ πόθου. [ᾠχος πλ.
δ', ὠδὴ θ', Ἐφριξε πᾶσα ἀκοή, τρ. 2ο]⁵⁴.*

Z. Ασματικὸς κανόνας ποίημα Θεοφάνους εἰς τὴν *Ἀνακομιδὴ τῶν
Λειψάνων τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Χρυσόστομου*⁵⁵.

Ἡ σύνθεση ἐπικεντρώνει τὸ περιεχόμενό της στὴν ἀναγωγὴ τῆς
ἐξορίας σὲ εἶδος μαρτυρίου, μέσα ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἐξαγιάστηκε ὁ
Χρυσόστομος καὶ στὴν ὀριστικὴ δικαίωση τῶν ἀγῶνων του μετὰ τὴν
κοίμησή του:

*Μυρίζουσιν Ὅσιε, ὥσπερ κρίνα τοῦ ἀγροῦ / οἱ ἀτμοὶ τῶν καμάτων σου,
/ δι' ὧν εὐηρέστησας τῷ Θεῷ, Ἱεράρχα, / κινδύνοις καὶ θλίψεσι, / καὶ
γῆ προσομιλήσας μακρᾶ. [ᾠχος πλ. δ', ὠδὴ γ', Οὐκ ἔστιν ἅγιος, τρ.
2]⁵⁶.*

*Τὴν ἱεράν στολήν σου κατεκόσμισας / τοῖς ἄθλοις σου τῶν πόνων σου,
ἔδειξας λαμπροτέραν, / τὴν ἱεραρχίαν, Χρυσόστομε.*

*Ἀθλητικὸν ἀγῶνα, ἱερομύστα, γενναίως / διήνυσας, πόλεσι ἀοικήτοις /
καὶ ὑπερορίαις στελλόμενος. [ᾠχος πλ. δ', ὠδὴ ε', Ὁ ἐκ νυκτὸς
ἀγνοίας, τρ. 1ο-2ο]⁵⁷.*

Ὁ ὕμνογράφος ἐξαίρει τὴν σταθερότητα τοῦ ἀγίου καὶ τὸ ἀκαμπτο
φρόνημα ποὺ τὸν χαρακτηρίζει στὴν ἀπόδοση τῆς δικαιοσύνης καὶ
στὴν βίωση τῶν θλίψεων τῆς ἐξορίας:

*Ὡς χρυσὸς ἐν καμίνῳ / τῶν κινδύνων πυρωθεὶς, Ἱεράρχα, / οὐκ
ἐχωνεύθης, οὐ κατεφλέχθης, / δοκιμασθεὶς γὰρ ἔδειξας, /
ὑπεροβρῦζους τοὺς πόνους σου.*

⁵⁴ Ὁ. π., σ. 512.

⁵⁵ *Μηναῖο*, Ρώμη 1896, τ. V, σσ. 389-401.

⁵⁶ Ὁ. π., σ. 390.

⁵⁷ Ὁ. π., σ. 394.

*Οὐκ ἐνάρκησας, Πάτερ, πρὸς ἀγῶνας, / οὐκ ἠσχύνθης δυνάστας, / οὐ
προέκρινας ἀδικίαν δικαιοσύνης, / Ὅσιε, καὶ μαρτυρεῖ ὁ τῆς χήρας
ἀγγρός. [Ἦχος πλ. δ', ᾠδὴ ζ', Ὁ τοὺς παιῖδας δροσίσας, τρ. 2ο-3ο]⁵⁸.*

Περιγράφεται δὲ μὲ ἰδιαίτερος ποιητικὸ τρόπο ἢ συγχώρηση πού
ἀπέρρευσε ἀπὸ τὸ λείψανο τοῦ Χρυσοστόμου πρὸς τοὺς διώκτες του:

*Εἰ καὶ νεκρὸς εἶ ἐν τάφῳ, / ἀλλὰ ζῶν ἐν τῷ κόσμῳ, / Χρυσόστομε,
κηρύττεις μετάνοιαν / καὶ γράφεις συγχώρησιν, / ἐγγνώμενος τοῖς
μετανοοῦσι θερμῶς. [Ἦχος πλ. δ', ᾠδὴ ζ', Ὡς τὸν προφήτην ἐρρύσω,
τρ. 3ο]⁵⁹.*

Η. Ἀσματικὸς κανόνας ποίημα Ἰωσήφ τοῦ Ὑμνογράφου εἰς τὴν
Ἀνακομιδὴ τῶν λειψάνων τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ
Χρυσοστόμου φέρων τὴν ἀκροστιχίδα: *Τῷ χρυσογλώττῳ τρίτον
ἐξάδω μέλος. Ἰωσήφ*⁶⁰.

Ὁ κανόνας φέρει τὰ βασικὰ γνωρίσματα τῆς τέχνης τοῦ
πολυγραφότατου δημιουργοῦ του. Ἡ σύνθεση πλάθεται μὲ
πλούσιες λεκτικὲς ἀντιθέσεις καὶ ἐπαναλήψεις μὲ πολλαπλή
νοηματικὴ σημασία. Ὁ ὕμνογράφος στοχεύει ἔτσι νὰ περιγράψει
τὴν μεγάλη πνευματικὴ ἀπόσταση πού χωρίζει τὸν Χρυσόστομο
ἀπὸ τοὺς διώκτες του:

*Ὑπερορίας ὑπέκρυσέ σε μυχοῖς, τὸν λύχνον τὸν πάμφωτον, / βασιλὶς ἢ
τυφλώττουσα· / Χριστὸν δ' ὑψηλότερον / ἐν τῇ λυχνίᾳ καὶ πάλιν
ἐπανάγει. [Ἦχος γ', ᾠδὴ γ', Ὁ ἐκ μὴ ὄντων τὰ πάντα, τρ. 1ο]⁶¹.*

*Ὡλβίσας ἡμᾶς διδαγμάτων πλούτῳ, Χρυσόστομε· / χεῖρα δι'
ἀναστέλλεις ἐμβριθῶς, / πλεονεξίας πλούτῳ τὴν βρίθουσαν, /
ἐλέγχων τρανότατα καὶ κατὰ νόμον, / πλούτῳ θείας χάριτος.*

*Τόξον δυνατῶν ἰταμότης τύραννος τέθλασται· / σὺ δ' ἐν ἀσθενείᾳ τῆς
σαρκὸς / ἀγγελικῶς βιοὺς ὑπερίσχυσας, / ἰκέτας, Χρυσόστομε, τοὺς*

⁵⁸ Ὁ. π., σ. 397.

⁵⁹ Ὁ. π., σ. 395.

⁶⁰ Ὁ. π., σσ. 389-401.

⁶¹ Ὁ. π., σ. 391.

πρὶν διώκτας, / ἔχων, ἱερώτατε. [Ἦχος γ', ὠδή δ', Ἐθου πρὸς ἡμᾶς, τρ. 2ο-3ο]⁶².

Ξενοῦν τὴν χήραν, Σοφέ, / ἀσύγνωστον φάσκοντα, / τῶν ἐξ αὐτῆς
ξένον σε ποιεῖ, / ἐκ τῆς βασιλίδος ἢ πάντολμος γυνή, / ξένη θείας
χάριτος / ξενώσει χρηματίσασα / τῶν σοφῶν διδαγμάτων σου.
Ἄλλ' ἐπανῆλθες ἠδύς, / ὡς ἥλιος νέφεσιν ἀποκρυβεῖς, / μέγιστε,
φωστήρ, καταφωσφορῶν φωταυγία μυστικῇ / τῶν χρυσῶν δογμάτων
σου, / τοὺς φωτισθέντας ἅπαντας, / Ἰωάννη Χρυσόστομε. [Ἦχος γ',
ὠδή ζ', Ὡς πάλαι τοὺς εὐσεβεῖς, τρ. 1ο-2ο]⁶³.

Εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐπεξῆλθε, / Πάτερ σου ὁ φθόγγος τῶν δογμάτων· /
ἀλλ' ἢ ἔκφρων βασιλὶς σε περιορίζειν, / τοπικῶς ὑπείληφεν, ἀλλ'
ἐψεύσθη· / σὺ γὰρ ὡς γίγας ὑψίδρομος, τὸ πᾶν περιλάμπεις, τῶν
λόγων ταῖς ἀκτῖσι. [Ἦχος γ', ὠδή η', Ἀστέκτω πυρί, τρ. 2ο]⁶⁴.

Θ. Ἀσματικὸς κανόνας ποίημα Θεοφάνους εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην
Χρυσόστομον, φέρων τὴν ἀκροστιχίδα: Τοῦ Πνεύματος μέλπω σὲ τὸ
χρυσοῦν στόμα⁶⁵.

Ὁ ὕμνογράφος ἀφιερώνει τὸ μεγαλύτερο μέρος αὐτῆς τῆς σύνθεσής
του στὴν ἐξύμνηση τοῦ κηρυγματικοῦ καὶ συγγραφικοῦ ἔργου τοῦ
ἀγίου. Μέσα στὰ πλαίσια αὐτοῦ τοῦ θέματος ἐντάσσει καὶ μία
ἀναφορὰ στὴν ἐξορία τοῦ Χρυσοστόμου, ἐπισημαίνοντας κυρίως τὴν
φιλανθρωπία τοῦ ἀγίου, ἢ ὁποῖα τὸν ἀναδεικνύει σὲ προστάτη τῶν
ἀδικουμένων καὶ ἀποτελεῖ τὴν ἀφορμὴ γιὰ τὴν ἐξορία:

Νεανικὴν τὴν ἔνστασιν, / ἀταπείνωτον φρόνημα / πρὸς τοὺς
ἀδικοῦντας βασιλεῖς ἐνδέδειξαι, / θερμῶς προϊστάμενος /
ἀδικουμένων, Ὅσιε, / καὶ τῶν ὀρφανῶν καὶ τῶν χηρῶν / καὶ πενήτων
πατήρ γεγεννημένος, / στοργικῇ διαθέσει βοῶν· / ὑπερυψοῦτε Χριστὸν
εἰς τοὺς αἰῶνας. [Ἦχος πλ. δ', ὠδή η', Ἐπταπλασίως κάμινον, τρ. 3ο]⁶⁶.

⁶² Ὁ. π., σ. 393.

⁶³ Ὁ. π., σ. 397-398.

⁶⁴ Ὁ. π., σ. 398.

⁶⁵ Μηναῖον Νοεμβρίου, Ρώμη 1889, σσ. 144-151.

⁶⁶ Ὁ. π., σ. 150.

Ὅπως ἔχει ἀναφερθεῖ οἱ τρεῖς τελευταῖοι κανόνες, οἱ δύο τοῦ Θεοφάνους καὶ ὁ ἕνας τοῦ Ἰωσήφ, πού περιλαμβάνονται στὰ Μηναῖα, βρίσκονται σὲ λειτουργικὴ χρῆση, ψάλλονται δὲ στὴν ἀκολουθία τοῦ Ὁρθρου. Ἐπισημαίνουμε δὲ ὅτι καὶ τὸ *Κοντάκιον* καὶ ὁ *Οἶκος* πού προαναγιγνώσκονται τοῦ συναξαρίου, μεταξὺ ζ' καὶ ζ' ὠδῆς τῶν κανόνων, ἔχουν ὡς θέμα τὴν ἐπάνοδο τοῦ λειψάνου καὶ τὴν ἀποκατάστασή του στὸν πατριαρχικὸ θρόνο⁶⁷.

Ἐφράνθη μυστικῶς / ἡ σεπτὴ Ἐκκλησία / τῇ ἀνακομιδῇ τοῦ σεπτοῦ σου λειψάνου· / καὶ τοῦτο κατακρύψασα ὡς χρυσίον πολύτιμον, / τοῖς ὕμνοῦσί σε ἀδιαλείπτως παρέχει, / ταῖς πρεσβείαις σου / τῶν ἰαμάτων τὴν χάριν, / Ἰωάννη Χρυσόστομε. [Ἀγνώστου, Κοντάκιον, Ἦχος α', Χορὸς ἀγγελικός]⁶⁸.

Ἡ λαμπὰς ἡ τῶν ἔργων σου στυγνὴ πέφυκεν, / Ἰωάννη Χρυσόστομε, καὶ δειλιῶ / πρὸς ὑπάντησιν τοῦ ἱεροῦ σου σκήνους· / ἀλλ' αὐτὸς με ὀδήγησον / καὶ τὰς τρίβους μου εὐθνον / μετανοίας παρέχων μοι καιρόν, πανάγιε, / ὡς αὐτῆς κήρυξ ἔνθεος / καὶ τῶν παθῶν μου τῶν πολυτρόπων / κατεύνασον ζάλην· / καὶ παγίδων τοῦ Βελίαρ ἀφαρπάσας με, / εἰς τέλος σῶσον με· / ὅπως ὕμνῳ σου ἀξίως τὴν θείαν ἐπάνοδον, / ὡς πρὶν καὶ τὴν κοίμησιν / τολμήσας ἐδόξασα / Ἰωάννη Χρυσόστομε. [Ἀγνώστου, Οἶκος, Ἦχος α', Ἰδιόμελον]⁶⁹.

Ἐπίσης οἱ ἐλεγειακοὶ στίχοι πού συνοδεύουν τὸ συναξάριο τῆς 27ης Ἰανουαρίου, ἀναφέρονται στὴν πνευματικὴ ἀποκατάσταση τοῦ νεκροῦ ἐξορίστου Πατριαρχῆ στὸν θρόνο τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ στὸ θαυμαστὸ γεγονός τῆς εὐλογίας πού ἔδωσε τὸ λείψανο πρὸς στὸν λαό:

Νεκρὸς καθίζη, ὦ Ἰωάννη, θρόνω / Ἀλλ' ἐν Θεῷ ζῶν πᾶσιν Εἰρήνη, λέγεις.

⁶⁷ Τὸ *Κοντάκιον* καὶ ὁ *Οἶκος* ἀποτελοῦν τὰ μόνα σὲ ἐκκλησιαστικὴ χρῆση τροπάρια, πού ἐπιβίωσαν στὴν ἀκολουθία τοῦ Ὁρθρου καὶ ἀνήκουν στὸ παλαιότερο ὕμνογραφικὸ εἶδος τὸν Ἦμνο, τὸν ὁποῖον ἀντικατέστησε μετὰ τὸν 9ο αἰῶνα ὁ *Ἀσματικὸς Κανὼν*. Γιὰ τὴν ἀντικατάσταση τοῦ Ἦμνου ἀπὸ τὸν *Ἀσματικὸ Κανόνα* στὴν ἐκκλησιαστικὴ ἀκολουθία τοῦ Ὁρθρου, βλ. Ν. Β. Τωμαδάκης, *Ἡ Βυζαντινὴ ὕμνογραφία καὶ Ποίησις*, τόμος Β', Θεσσαλονίκη 1993, Π. Ν. Τρεμπέλας, *Ἐκλογή Ἑλληνικῆς Ὁρθοδόξου Ὑμνογραφίας*, Ἀθήνα 1997, Β. J. Pitra, *Hymnographie de l' Eglise Grecque*, Romae 1867, E. Wellesz, *A history of Byzantine Music and Hymnography*, Oxford 1961.

⁶⁸ *Μηναῖον Ἰανουαρίου*, Ρώμη 1896, σ. 390.

⁶⁹ Ὁ. π., σ. 391.

Ἄπνουν ἑβδομάτη κόμισαν δέμας / εἰκάδι χρυσοῦν⁷⁰.

γ. Μεμονωμένα τροπάρια σὲ ἐκκλησιαστικὴ χρήση.

Διάσπαρτες ἀναφορὲς στὶς δύο πράξεις τῆς χρυσοστομικῆς ἐξορίας ἐντοπίζονται ἐπίσης σὲ αὐτοτελῆ τροπάρια τοῦ Ἑσπερινοῦ καὶ τοῦ Ὁρθρου. Στὰ ποιήματα αὐτὰ οἱ δημιουργοὶ ἐπιλέγουν ἓνα μοτίβο βάσει τοῦ ὁποίου ἐκτυλίσσουν τὴν ἔμπνευσή τους. Ὁ ἔλεγχος τῆς βασίλισσας ἀπὸ τὸν Πατριάρχη, ἡ παράνομη ἀπόφαση ἐξορίας καὶ ἡ βία ἀπέλαση ἀπὸ τὸ ποίμνιό του, οἱ ταλαιπωρίες ποὺ ὑπέστη, ὁ θάνατος στὴν ἐξορία, ἡ πανηγυρικὴ ἐπάνοδος στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ ἡ ἀνακήρυξή του σὲ ἅγιο ἀπὸ τὸν πιστό λαό. Κοινὴ κατάληξη ὄλων εἶναι ἡ ἐπισήμανση τῆς αἰώνιας δόξας ποὺ ἀπολαμβάνει καὶ ἡ μεσιτικὴ του δύναμη πρὸς τὸ Θεὸ γιὰ τὸ ποίμνιο τῆς στρατευομένης Ἐκκλησίας.

Θεῖα ψήφω τῆς Χριστοῦ / ποιμνης ἀξίως γεγονώς, / ἀξιάγαστε ποιμήν,
/ οἷαπερ λύκους ἐξ αὐτῆς / ἐν τῇ σφενδόνη τῶν λόγων σου κατεδίωξας,
/ ἐλέγχων ἀφειδῶς παρανομοῦντας, σοφέ· / ὑφ' ὧν καὶ ἐλαθεῖς φθόνω,
Χρυσόστομε, μακρὰν ὁδὸν διήνυσας, στερρόφρον, / ὑπὲρ αὐτῆς, ἐν ἧ
τέθνηκας· / ἀλλ' ἐπανῆλθες πρὸς Βασιλίδα νέμων θεῖα χαρίσματα.
[Ἄωνύμου, Κάθισμα, Ἦχος δ']⁷¹.

Τὴν σοφίαν ἐξ ὕψους καταμαθὼν / καὶ τὴν χάριν τῶν λόγων παρὰ
Θεοῦ τοῖς πᾶσιν ἐξέλαμψας, ὡς χρυσὸς ἐν καμίνω, / καὶ τὴν ἀγίαν
Τριάδα, Μονάδα ἐκήρυξας, / τὴν φιλάργυρον πλάνην / τοξεύσας τοῖς
λόγοις σου· ὅθεν καὶ πρὸς ζῆλον, βασιλίδα ἐλέγξας / ἀδίκως τῆς
ποιμνης σου ἐπελάθης, μακάριε, / Ἰωάννη Χρυσόστομε. [Ἄωνύμου,
Κάθισμα, Ἦχος πλ. δ']⁷².

Τερωτάτην στησώμεθα χορείαν· στέφος γὰρ / χρυσόμορφον τῆς
Ἐκκλησίας Χριστοῦ, / βασιλικῆ δόξῃ σήμερον ἀπὸ Κομάνων πρὸς /
πόλιν ἤκει τὴν Βασιλεύουσαν· λάμπει / στίλβον ἄνωθεν, τῇ ἐπανόδῳ
αὐτοῦ πρὸς / βασιλείαν τὴν ἄϋλλον, πιστοὺς εἰσάγει, καὶ τῶ τῶν ὄλων
προσοικειοῖ Βασιλεῖ· διὸ βοῶμεν· Χρυσεπώνυμε Πάτερ θεῖε

⁷⁰ Ὁ. π., σ. 396.

⁷¹ Ὁ. π., σσ. 387-388.

⁷² Ὁ. π., σ. 392.

Χρυσόστομε πάγχρυσε, / καθικέτευε σῶσαι καὶ φωτίσαι τὰς ψυχὰς
 ἡμῶν. [Ἀωννύμου, Προσόμοιο, Ἦχος δ']⁷³.

Οὐκ ἔδει σε Χρυσόστομε, / τὴν Βασιλίδα καταλείψαντα / παροικεῖν ἐν
 Κομάνοις· / ὅθεν θεόθεν ἠγμένη / ἡ ἀνακτορικὴ πανδαισία, / πάλιν σε
 ἐπανήγαγεν / ἐν τοῖς βασιλείοις· / εὐφράνθη δὲ καὶ ἡ Ἐκκλησία ἰδοῦσα
 σε, / ἀνθομολογουμένη καὶ λέγουσα· / Μεγαλύνει ἡ δόξα μου τὸν
 Κύριον, / ἀποδόντα μοι τὸν νυμφαγωγὸν / καὶ τὸ στήριγμα τῆς
 πίστεως, / τὴν ὑπόληψιν τῶν ἀξιωματῶν μου / καὶ ἀνάπαυσιν τῶν
 ἐμῶν κροτάφων, / τὸ ὕψος τῆς ταπεινοφροσύνης / καὶ βάθος
 ἐλεημοσύνης / καὶ πλοῦτον τῆς ἐμῆς πτωχείας / καὶ μῆκος τῆς
 μετανοίας. / Διὸ αἰτοῦμέν σε, Ὅσιε Πάτερ, / τὴν εἰρήνην αἰτῆσαι / καὶ
 ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν τὸ μέγα ἔλεος. [Κοσμᾶ μοναχοῦ, Ἰδιόμελον
 Δοξαστικὸ Ἐσπερινοῦ, Ἦχος δ']⁷⁴.

Ἀδίκως τῆς ποιμνῆς σου ἀπελαθείς, / Πάτερ ὅσιε, / προσωμίλησας
 θλίψεσι, πικραῖς ἐξορίαις τε· / ἐν αἷς ἠξιώθης μακαρίου τέλους, / οἷα
 γενναῖος ἀθλητῆς καταπαλαίσας τὸν / πολυμήχανον· καὶ νίκης
 διαδήματι σὲ / ὁ Χριστὸς στεφάνωσε, / Ἰωάννη Χρυσόστομε, /
 πρεσβευτὰ τῶν ψυχῶν ἡμῶν. [Ἀωννύμου, Αἶνοι, Ἦχος δ']⁷⁵.

Ὁ ἐπίγειος ἄγγελος καὶ οὐράνιος ἄνθρωπος, / χελιδῶν ἢ εὐλαλος καὶ
 πολύφωνος, / τῶν ἀρετῶν τὸ θησαύρισμα, / ἢ πέτρα ἢ ἄρρηκτος, τῶν
 πιστῶν ὑπογραμμός, / τῶν μαρτύρων ἐφάμιλλος, / ἰσοστάσιος τῶν
 ἁγίων ἀγγέλων, ἀποστόλων ὁμότροπος, / ἐν ὕμνοις μεγαλυνέσθω
 Χρυσόστομος. [Ἀωννύμου, Προσόμοιο, Ἦχος δ']⁷⁶.

Οὔτε ἔχθρα συνόδου, οὔσα παράνομος, / οὔτε μῖσος Ἀγούστης, οὔσης
 παράφρονος, / τὰς ἀρετὰς τὰς ἐν σοί, Πάτερ, κατέσβεσαν· / ἀλλ' ὡς
 χρυσὸς ἐν τῷ πυρὶ δοκιμασθεῖς / τῶν πειρασμῶν, καθικετεύεις
 ἀπαύστως / τὴν παναγίαν Τριάδα, / ὑπὲρ ἧς ἠγωνίσω ζέων τῷ
 πνεύματι. [Ἀωννύμου, Κάθισμα, Ἦχος πλ. α'.]⁷⁷.

Συμπεράσματα

⁷³ Ὁ. π., σ. 382.

⁷⁴ Ὁ. π., σ. 382-383.

⁷⁵ Ὁ. π., σ. 401.

⁷⁶ Ὁ. π., σ. 382.

⁷⁷ Μηναιὸν Νοεμβρίου, Ρώμη 1889, σ. 142.

- Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ σύγκριση τοῦ περιεχομένου τῶν Ὑμνων μὲ αὐτὸ τῶν Ἀσματικῶν Κανόνων καὶ τῶν μεμονωμένων Τροπαρίων ὡς πρὸς τὶς ἀναφορὲς στὴν ἐξορία τοῦ Χρυσοστόμου. Στους Ὑμνους οἱ ἀναφορὲς εἶναι ἐλάχιστες, καθὼς τὸ περιεχόμενο τῶν μακροσκελῶν αὐτῶν συνθέσεων στρέφεται περισσότερο γύρω ἀπὸ τὸν ἀντιαριετικὸ ἀγώνα τοῦ Χρυσοστόμου, τὸ πολύτιμο συγγραφικὸ ἔργο καὶ τὴν φιλανθρωπικὴ του δραστηριότητα. Ἀντίθετα στὸς Κανόνες καὶ στὰ Τροπάρια ὑπάρχει πλῆθος ἀναφορῶν στὴν χρυσοστομικὴ ἐξορία καὶ μάλιστα τὸ περιεχόμενο συγκεκριμένων ὠδῶν εἶναι σχεδὸν ἀποκλειστικὰ ἀφιερωμένο στὸ κεφάλαιο τῆς ἐξορίας του. Θὰ μπορούσαμε νὰ ἐρμηνεύσουμε τὶς ἐπιλογὲς τῶν ὑμνογράφων, ὡς πρὸς τὸ θέμα αὐτό, μὲ βάση τὸν χρόνο συγγραφῆς κάθε εἴδους. Τὸ πρόβλημα τῶν αἰρέσεων ταλάνιζε περισσότερο τὴν Ἐκκλησία καὶ τὸ κράτος μέχρι τὸν 9ο αἰώνα, μὲ ἀποκορύφωμα τὴν κρίση τῆς εἰκονομαχίας. Ἔτσι εἶναι φυσικὸ τὰ ἐκκλησιαστικῆς χρήσεως ποιητικὰ κείμενα τῆς ἐποχῆς αὐτῆς νὰ ἐπικεντρώνουν τὸ περιεχόμενό τους περισσότερο στὸ ἀντιαριετικὸ ἔργο τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ λιγότερο σὲ ἐπιμέρους γεγονότα τῆς ζωῆς τους. Ὡστόσο, ὅπως ἀναφέρθηκε, οἱ ποιητὲς τῶν δύο Ὑμνων ποὺ περιλαμβάνει ἡ παρούσα μελέτη, συνδέουν σχεδὸν ἄμεσα τὸ γεγονὸς τῆς ἐξορίας μὲ τὸν ἀγώνα τοῦ ἀγίου ὑπὲρ τῆς ἀλήθειας καὶ κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως.
- Ἡ συγκριτικὴ μελέτη τῶν ὑμνογραφικῶν ἀναφορῶν στὴν ἐξορία τοῦ ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου σὲ σχέση μὲ τὰ ἀντίστοιχα ἀγιολογικὰ χωρία ἀποτελεῖ ἓνα χαρακτηριστικὸ παράδειγμα τοῦ γεγονότος ὅτι οἱ βίοι τῶν ἀγίων εἶναι ἡ κύρια πηγὴ ἔμπνευσης τῶν ὑμνογράφων. Ἡ ἔμφαση ποὺ δίδεται μέσα στὰ ποιητικὰ κείμενα σὲ κάποια ἀπὸ τὰ γεγονότα τῆς ζωῆς τῶν ἀγίων, ὅπως ἐδῶ στὴν ἐξορία τοῦ ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, σχετίζεται μὲ τὸν ρόλο τοῦ διαδραματίζοντα τὰ γεγονότα αὐτὰ στὴν ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία καὶ στὴν προσωπικότητα τοῦ κάθε ἀγίου.
- Ἡ ποιητικὴ μετάπλαση τῶν ἐπιμέρους γεγονότων δὲν ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ ἀλήθεια οὔτε μεγιστοποιεῖ τὶς πράξεις τῶν προσώπων. Ὁ στόχος τῶν ποιητῶν εἶναι διττός, κηρυγματικὸς καὶ ὑμνολογικός.

- Ὁ κηρυγματικὸς στόχος συνιστᾷ τὴν συνεισφορὰ τῶν ποιητῶν στὴν κατανόηση ἐκ μέρους τῶν πιστῶν τῆς ὑπέρβασης ποὺ πραγματοποιήσαν τὰ ἐξυμνούμενα πρόσωπα, ὥστε νὰ φθάσουν στὸ στάδιο τῆς ἀγιότητας. Ὁ ὑμνολογικὸς στόχος ἔχει ὡς βάση τὴν θεολογικὴ εὐχαριστιακὴ στάση τοῦ ὀρθόδοξου πιστοῦ μέσα στὴν στρατευομένη ἐκκλησία.
- Καὶ στὴν περίπτωση τοῦ ἁγίου Ἰωάννου Χρυσοστόμου τὰ ὑμνογραφικὰ κείμενα περιγράφουν τὴν ἐξορία καὶ ἡ στάση του ἀπέναντι σὲ αὐτήν, ἡ ὁποία συνιστᾷ τὴν ὑπέρβαση καὶ ἀναδεικνύει «τὸν μελίρρυτο ποταμὸ τῆς σοφίας» μάρτυρα τῆς ἀλήθειας καὶ τῆς ἀυστηρῆς τήρησης τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ.
- Ὅπως φάνηκε ἀπὸ τὰ ὑμνογραφικὰ κείμενα ποὺ ἐξετάσαμε, οἱ ποιητὲς ἐπικεντρώνουν τὸν κηρυγματικὸ στόχο τους στὴν ἐπισημάνση τῆς ἀκεραιότητος καὶ τῆς σταθερότητος τοῦ Χρυσοστόμου ἔναντι τῶν διωκτῶν του καὶ ἐκφράζουν ἐξ ὀνόματος τοῦ ποιμνίου του τὴν εὐχαριστία στὸν Θεὸ γιὰ τὴν δικαίωσή του καὶ τὴν δοξολογία γιὰ τὴν λαμπρὴ θέση τοῦ ἁγίου Πατρὸς στὴν θριαμβεύουσα Ἐκκλησία.